

ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА СУД ҲУЖЖАТИНИ ИЖРО ЭТМАСЛИК УЧУН ЖИНОЙ ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ

Фарход Тахиров

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети профессори, юридик фанлар
доктори, профессор

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6779156>

Аннотация. Мазкур мақолада хорижий давлатлар Жиноят қонунчилигида суд ҳужжати ижро этмаслик учун жиноий жавобгарлик масалалари баён этилган. Шунингдек, муаллиф мақолани таҳлил қилиш натижасида Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексидаги суд ҳужжати ижро этмаслик учун жиноий жавобгарлик назарда тутилган нормасини такомиллаштириш юзасидан тегишли таклиф ва тавсиялар берган.

Калит сўзлари: суд, ҳужжат, ижро этмаслик, бажариш, тўсқинлик, шахс, жиноят, жазо, жавобгарлик, субъект.

ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕИСПОЛНЕНИЕ СУДЕБНОГО АКТА В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы уголовной ответственности за неисполнение судебного акта в УК зарубежных стран. Также в результате анализа статьи автор внес соответствующие предложения и рекомендации по совершенствованию нормы уголовной ответственности за неисполнение судебного акта в Уголовном кодексе Республики Узбекистан.

Ключевые слова: суд, документ, неисполнение, исполнение, воспрепятствование, лицо, преступление, наказание, ответственность, субъект.

ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY FOR NON-ENFORCEMENT OF A JUDICIAL ACT IN THE CRIMINAL LAW OF FOREIGN COUNTRIES

Abstract. This article deals with the issues of criminal liability for non-execution of a judicial act in the Criminal Code of foreign countries. Also, as a result of the analysis of the article, the author made relevant suggestions and recommendations to improve the norm of criminal liability for non-execution of a judicial document in the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: court, document, non-enforcement, execution, obstruction, person, crime, punishment, liability, subject.

КИРИШ

Фуқароларнинг бузилган ҳуқуқ ва эркинликларини тиклашда, давлат ва жамият манфаатларини муҳофаза қилишда суд ҳокимияти муҳим аҳамият касб этади. Бугунги кунда мамлакатимизда суд соҳасида ислохотлар босқичма-босқич амалга оширилиб келмоқда. Суд давлатнинг одил судловни амалга оширувчи ягона ҳокимиятдир. Ана шу вазифани амалга ошириш жараёнида суд томонидан қабул қилинган ҳужжатларни ижро этмаслик одил судловни амалга оширишга путур етказиши билан биргаликда, ўз ҳақ-ҳуқуқларини ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида судга мурожаат қилувчи шахсларнинг давлатга ва унинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларига бўлган ишончини йўқолишига ҳам сабаб бўлади.

ТАДҚИҚОТ МАТУРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Дарҳақиқат, хорижий давлатлар Жиноят қонунчилигида суд ҳужжати ижро этмаслик учун жиноий жавобгарлик масалаларига тўхталиб ўтамиз.

Хусусан, МДХ давлатлари ва баъзи хорижий мамлакатлар жиноят қонунчилигини суд ҳужжатларини ижро этмаганлик учун жавобгарликни ўрганиш, мамлакатимиз жиноят қонунчилиги ушбу жиноят учун жавобгарлик белгиланган нормани янада ривожлантиришга хизмат қилади.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Бизнинг тадқиқот натижаларимизга кўра Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Арманистон, Россия Федерацияси, Польша, Испания давлатларнинг суд ҳужжати ижро этмаслик учун жиноий жавобгарлик белгиланган нормалар ўрганилди.

Суд ҳужжати ижро этмаслик учун жиноий жавобгарлик масаласини таҳлил қилишда Қозоғистон жиноят қонуни ҳам ўзига хос хусусиятларга эгаллигини қайд этиш жоиз. 2014 йил 3 июлда қабул қилинган ва 2015 йил 1 январдан кучга кирган янги таҳрирдаги Қозоғистон Республикаси Жиноят кодексида суд ҳужжати ижро этмаганлик учун жавобгарлик жиноят қонунчилиги янги таҳрирда қабул қилинганлига қадар мазкур жиноят учун белгиланган жавобгарликдан ўзгача бўлган.

Қозоғистон Республикасининг илгариги ЖК 362-моддаси “Суд ҳукмлари, суд қарорлари ёки бошқа суд ҳужжати бажармаслик” деб номланган. Ушбу давлатнинг ЖК 362-моддаси 1-қисми диспозициясига кўра, қонуний кучга кирган суд ҳукмлари, суд қарорлари ёки бошқа суд ҳужжати бажаришга тўсқинлик қилиш ҳисобланиб, унда қонун чиқарувчи суд ҳужжатларини бажармаслик билан уни бажаришга тўсқинлик қилишни бир ҳаракат сифатида назарда тутилган. ЖКнинг 362-моддасида 1-қисмида назарда тутилган жиноятнинг субъекти ҳар қандай жисмоний шахс бўлиши кўрсатиб ўтилган. Қозоғистон Республикаси Жиноят кодексининг 362-моддаси 2-қисмида “Суд ҳукмлари ёки бошқа суд ҳужжатларини бажармаслик”нинг ҳоқимият вакили, давлат хизматчиси, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органи хизматчиси ҳамда бунга тенглаштирилган давлат муассасаси тижорат ёки бошқа ташкилот хизматчиси томонидан содир этилганлиги учун жавобгарлик белгиланган, яъни жиноят субъекти махсус белгиларга эга шахс бўлиши кўрсатиб ўтилган.

Қозоғистон Республикаси ЖК 262-моддаси 3-қисми диспозицияси ўзига хос бўлиб, унга кўра озодликдан маҳрум қилиш жазосини ўтаб чиққан шахснинг суд томонидан белгиланган маъмурий назорат қоидалари ашаддий равишда бузилиши, шунингдек назорат остидаги шахснинг озодликдан маҳрум қилиш жазосини ўтаганидан сўнг маъмурий назоратдан бўйин товлаш мақсадида турар жойидан кетиш ёки жазони ўтаб бўлганидан сўнг белгиланган жойга келмаслиги ҳам суд актини бажармаслик сифатида назарда тутилган.

Қозоғистон Республикасининг 2014 йилда қабул қилинган янги таҳрирдаги Жиноят кодексининг 430-моддаси “Суд ҳукми қарори ёки бошқа суд ҳужжати ёинки ижро ҳужжати бажармаслик” деб номланади. Ушбу моддада таъкидланишича, қонуний кучга кирган суд ҳукми қарорини ёки бошқа суд ҳужжати ёинки ижро ҳужжати олти ойдан ортиқ ижро этмаслик, шунингдек унинг ижро этилишига тўсқинлик қилиш, уч йилгача озодликни чеклаш ёки шу муддатга озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ўша қилмишлар, мансабдор шахс томонидан содир этилган бўлса,

уч йилдан беш йилгача озодликни чеклаш ёки шу муддатда озодликдан маҳрум қилиш жазоси билан бирга беш йилгача маълум бир мансабни эгаллашни ёхуд у ёки бу фаолият билан шуғулланишни тақиқлаш билан жазоланади.

Ушбу модданинг биринчи ва иккинчи қисмида назарда тутилган ҳаракатлар, энг кам ойлик иш ҳақининг ўн минг бараваридан ортиқ суммани ундириш билан боғлиқ суд ҳужжати ижро этмаслик шунингдек ижро этилишига тўсқинлик қилинса,

беш йилдан етти йилгача озодликни чеклаш ёки шу муддатда озодликдан маҳрум қилиш жазоси билан бирга беш йилгача маълум бир мансабни эгаллашни ёхуд у ёки бу фаолият билан шуғулланишни тақиқлаш билан жазоланади, деб белгиланади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ушбу модданинг 3-қисмида назарда тутилган жиноятни содир этган шахс суд ҳукми чиқарилгунигача қадар қарздорликни тўлиқ қопласа, унга озодликдан маҳрум қилиш тарқасидаги жазоси тайинланмайди.

Қозғоғистон жиноят кодексига маъмурий преюдиция тўғри кўзда тутилмаган бўлиб, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги кодекснинг 669-моддасига кўра 6 ойгача суд ҳужжатларини ёки бошқа ижро ҳужжати ижро этмаслик, маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланиши белгиланган.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо мамлакатлар жиноят қонунчилиги деярли бир-бирига яқин бўлсада, лекин ўзига хос жиҳатлари билан ажралиб туради.

Мазкур модда бўйича Қирғизистон ва Тожикистон жиноят қонунчилигини кўрадиган бўлсак суд ҳужжати ижро этмаслик учун жиноий жавобгарлик масаласи икки давлат жиноят қонунчилигида деярли бир хил қайд этилган.

Қирғизистон Республикаси Жиноят кодексининг 338-моддаси “Суд ҳукми қарори ёки бошқа суд ҳужжати ижро этмаслик” деб номланиб, ушбу модда битта қисмдан иборат бўлиб, ҳокимият вакили, давлат хизматчиси, маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органи ходими шунингдек, давлат муассасалари, тиржоратчи ёки бошқа ташкилот ходими қонуний кучга кирган суд ҳукми қарори ёки бошқа ҳужжати ижро этмаслик, шунингдек унинг ижро этилишига тўсқинлик қилиш учун жавобгарлик белгиланган.

Қирғизистон Республикаси Жиноят кодекси 18-моддасига кўра, жиноят умумий субъект 16 ёш қилиб белгиланган бўлсада, ушбу мамлакат Жиноят кодексининг 338-моддаси Суд ҳукми қарори ёки бошқа суд ҳужжати ижро этмаслик жиноятини содир этган шахснинг субъект ёши аниқ кўрсатилмаган. Аммо, Қирғизистон Республикаси Жиноят кодекси шарҳларида баъзи мансабдорлик билан боғлиқ жиноятлар, ҳарбий жиноятлар ва вояга етмаганлар шахсни жиноятга жалб этиш каби жиноятларнинг субъект ёши 16 ёшдан юқори бўлган бўлиши кўрсатиб ўтилган. Демак, суд ҳукми қарори ёки бошқа суд ҳужжати ижро этмаслик жиноятининг субъекти фақат махсус субъект ҳисобланади.

Ушбу модданинг санкциясига назар ташлайдиган бўлсак унга кўра, ушбу жиноятни содир этган шахс:

энг кам ойлик иш ҳақининг икки юз бараваридан тўрт юз бараваригача жарима ёки беш йилгача маълум бир мансабни эгаллашни ёхуд у ёки бу фаолият билан шуғулланишни тақиқлаш ёки олти ойгача қамоқ ёхуд икки йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади, деб белгилаб қўйилган.

МДХга аъзо давлатлардан яна бири Тожикистон Республикаси Жиноят қонунчилигининг 338-моддаси суд ҳукми қарори ёки бошқа суд ҳужжатини ижро этмаслик учун жавобгарлик белгиланган.

Ушбу моддага кўра:

Ҳокимият вакили, давлат хизматчиси, маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органи ходими шунингдек, давлат муассалари, тижоратчи ёки бошқа ташкилот ходими қонуний кучга кирган суд ҳукми қарори ёки бошқа ҳужжатини ижро этмаслик, шунингдек унинг ижро этилишига тўсқинлик қилиш,

энг кам ойлик иш ҳақининг икки юз бараваридан беш юз бараваригача жарима ёки уч ойдан олти ойгача қамоқ ёхуд икки йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиди, деб белгиланган.

Тожикистон ва Қирғизистон Жиноят кодекси ва Ўзбекистон Жиноят кодексида мазкур масалага оид айрим фарқли жиҳатлари ҳам мавжуд:

Биринчидан, ушбу давлатларда суд ҳужжатни ижро этмаслик учун жиноий жавобгарлик назарда тутилган модда битти қисмдан иборат. Бизнинг жиноят қонунчилигимизда Ўзбекистон Республикаси манфаатларига хилоф равишда битимлар тузиш жиноий жавобгарликни назарда тутувчи модда икки қисмдан иборат.

Иккинчидан, ушбу давлатларда ҳокимият вакили, давлат хизматчиси, маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органи ходими шунингдек, давлат муассалари, тижоратчи ёки бошқа ташкилот ходими жиноят субъекти сифатида назарда тутилган бўлиб, Ўзбекистон Республикаси манфаатларига хилоф равишда битимлар тузиш учун жисмоний шахсларнинг жиноий жавобгарлиги кўрсатилмаган.

Ушбу давлатларнинг яна бир ўзига хос хусусиятларидан бири мазкур жиноят бўйича жиноят субъекти мансабдор шахсларга алоҳида эътибор аниқ берилмасдан, ҳокимият вакили, давлат хизматчиси, маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органи ходими шунингдек, давлат муассалари, тижоратчи ёки бошқа ташкилот ходими масаласига эътибор қаратилган жиноят.

Бизнинг жиноят қонунимизга кўра, мазкур норма бўйича назарда тутилган жиноятнинг субъекти аниқ кўрсатилган бўлиб жисмоний шахс ҳам мансабдор шахс ҳам ҳисобланади.

Россия Федерацияси ЖКнинг 315-моддасида суд ҳукмлари, суд қарорлари ёки бошқа суд ҳужжатларини атайин ижро этмаганлик учун жавобгарлик белгиланган бўлиб, жавобгарлик шарт сифатида қонуний кучга кирган суд ҳужжатини ижро этмаслик кўрсатилган.

Россия Федерацияси ЖПКнинг 358-моддаси талабларига мувофиқ, қонуний кучга кирган суд ҳукми, суд ажрими ва қарорлари барча давлат ва жамоат ташкилотлари, мансабдор шахс ва фуқаролар учун мажбурийдир. Шунга айнан ўхшаш суд ҳужжатларининг барча учун мажбурий эканлиги тўғрисидаги талаб маъмурий, фуқаролик-процессуал қонунчилиги билан мустаҳкамланган.

Айтиш лозимки, Россия Федерацияси ЖК 315-моддаси шарҳи қонун чиқарувчи ушбу модда билан кўриқланадиган ижтимоий муносабатлар сифатида суд амалиётининг ҳар қандай кўриниши: конституциявий, жиноят, фуқаролик ва маъмурий судлар томонидан ўрнатилган тартибда қонунга мувофиқ чиқарилган суд ҳужжатларининг ижроси билан боғлиқ муносабатларни назарда тутган.

Арманистон Республикаси Жиноят кодексининг 353-моддаси “Суд ҳужжатини ижро этмаслик” деб номланиб ушбу модда битта қисмдан иборат. Яъни мансабдор шахс томонидан қасддан қонуний кучга кирган суд ҳукми, қарори ёки бошқа суд ҳужжатини ижро этмаслик ёхуд ижро этишига тўсқинлик қилиши ушбу жиноят учун жавобгарликни келтириб чиқаради.

Арманистон Республикаси ва Ўзбекистон Республикаси ЖКда мазкур масалага оид айрим фарқли жиҳатлари ҳам мавжуд:

биринчидан, жиноят қонунимизда назарда тутилган суд ҳужжатини бажаришдан бўйин товлаш инobatга олинмаган.

иккинчидан, Арманистон Республикаси Жиноят кодексининг 353-моддаси бўйича жиноятнинг субъекти фақат мансабдор шахснинг жиноий жавобгарлиги кўрсатилган бўлиб, мазкур жиноят учун жазо тури сифатида энг кам ойлик иш ҳақининг уч юз бараваридан беш юз бараваригача жарима ёки бир ойдан уч ойгача қамок ёхуд икки йилдан кўп бўлмаган озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланиши белгилаб қўйилган.

МУҲОКАМА

Қатор Европа давлатлари жиноят қонунчилигида ҳам шундай нормалар мавжуд. Масалан, Польша Жиноят кодексининг 30-боби одил судловга қарши жиноятлар деб номланиб, ушбу бобнинг 244-моддасига кўра: Кимки суд томонидан таъқиқланган маълум бир мансаб, фаолият тури билан шуғулланса, фаолиятни амалга ошириш ёки транспорт воситаларини бошқаришни таъқиқлаш ҳақидаги қарорини ёхуд суд ҳукмини унда кўрсатилган усулда эълон қилишни ижро этмаса, уч йилгача озодликдан маҳрум этиш жазоси билан жазоланади, деб белгилаб қўйилган.

Испания Жиноят кодексининг 315-моддасида суд ҳужжатини ижро этмаслик учун жиноий жавобгарлик белгиланган бўлиб, унга мувофиқ ваколатли суд органлари қарорлари ёки суд қарорларига тенглаштирилган қарорнинг бажарилишига тўсқинлик қилган мансабдор шахс ёки давлат хизматчисининг жиноий жавобгарлиги белгилаб қўйилган. Испания Жиноят кодексининг мазкур моддасининг ўзига хос хусусияти шундан иборатки унда нафақат суд қарорини бажаришга тўсқинлик қилиш билан биргалик балки суд қарорларига тенглаштирилган бошқа ҳужжатларнинг бажарилишига тўсқинлик қилишни ҳам жиноий жавобгарлик сифатида назарда тутган. Бундан ташқари, Испания давлатида суд қарорини бажарилишига тўсқинлик қилишнинг субъекти фақатгина мансабдор ва давлат хизматчиси бўлиши мумкин жисмоний шахслар жиноятнинг субъекти бўлиши мумкин эмас. Шунингдек, мазкур давлатнинг жиноят қонунчилигидаги ўзга хослик шунда намоён бўладики, Испания жиноят қонунчилиги фақатгида суд органлари қарорлари ёки суд қарорларига тенглаштирилган қарорнинг бажарилишига тўсқинлик деб белигиланади. Ваҳоланки суд қарорларини нафақат бажарилишига тўсқинлик қилишида балки суд қарорларини бажаришдан бўйин товлаш ҳаракати ҳам суд ҳужжатини ижро этмаслик ҳисобланади. Бу борада бизнинг қонунчилигимиз жавобгарлик назарда тутилган нормада анча тушунарли қилиб ёритилган.

ХУЛОСА

Хорижий давлатлар тажрибасига таянган ҳолда, хусусан Қозғистонда мавжуд бўлган ижобий тажрибадан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси ЖК 232-моддасини 1-қисми қуйидаги янги таҳрирда баён этиш мақсадга мувофиқ:

“Муайян ҳаракатларни содир этиш ёхуд уларни содир этишдан ўзини тийиш мажбурияти юкловчи суд ҳужжатини жами бўлиб уч ойдан ортиқ муддат мобайнида бажаришдан бўйин товлаш, шунингдек суд ҳужжатининг ижро этилишига тўсқинлик қилиш”, деб ўзгартириш мақсадга мувофиқ. Бу масаланинг қонунда аниқ белгилаб қўйилиши суд ҳужжатларини аниқ бир муддатда бажарилишига замин яратади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Уголовный кодекс Казахский Республики. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. –С.325.
2. Уголовный Кодекс Республики Казахстан новый с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.08.2015г.) Алматы 2015
3. Уголовный кодекс Кыргызской Республики (с изменениями и дополнениями по состоянию на 25.01.2013 г.) О введении в действие настоящего Кодекса см. Закон КР от 1 октября 1997 года № 69 и Принят Законодательным собранием Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 18 сентября 1997 года.
4. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. Душанбе. 2012.
5. Б.Ф.Юсупов.Суд ҳужжатларини бажармаганлик учун жиноий жавобгарлик муаммолари. - Т.: 2011.-Б.36-37.
6. Коллектив авторов. Уголовное право. Особенная часть. Учебник / Под ред. д.ю.н., проф. Н.И.Ветрова и д.ю.н., Ю.И.Ляпунова.- М.: Новый Юрист, 1998. –С.666-667.
7. Уголовный кодекс Республики Армения 29 апреля 2003 года ЗР-528.
8. Уголовный кодекс Республики Польша Санкт-Петербург: Юрид.центр Пресс, 2001.
9. Уголовный кодекс Испании Санк-Петербург: Юрид.центр Пресс, 2002.